

Trajam že od prve in še do tisoče noči,
opita z rekam dežja, ki se tujec dobrika
žejnemu žitu, suhemu kruhu in razbeljenemu
pesku, ko sonce kača ovija hiše, poti in polja.«

Usmiljenje se ne bo imenovalo po njej,
nikogaršnji meč je ne doseže, njen konec
ne pomnoži trpljenja. Garjava grba je,
svéta višina, vzpenjajoča se do deških rok,

tehtajočih seme, ki je še brez vonja.
Pride, da se zemlja upogne pod njenimi zlatimi
podkvami. Da je za hip os sveta, smrtna kost,
ki opoldan gre skozme.

Sprehodi ob Malem grabnu

*Seveda je življenje teklo naprej na videz normalno
dosti dalj, kot bi si človek mislil. Tako se vedno
dogaja.*

Kenneth Clark, Civilizacija, 1969

Rok
Arh

28. vinotok 1984. Lep, sončen,
barvast dan. Ko stopam zgoraj po
gozdni stezi nad Živalskim vrtom,
slišim svojega psa, kako priteče in
kako šušti listje. Na njegovih
kosmatih tacah (tako je medve-
dasto poraščen, ugotavlja ob sre-
čanju otrok) so se navesili kosta-
njevi, hrastovi suhi listi, saj gazi
skozi plasti listja. Zdajle, tudi ta
hip listje odpada, ker je zavel
skozi krošnje vetrič. Padanje je

mogoče slišati — in pes in človek se ustavita, prisluhneta, gledata, kako
listi romajo, se vrtinčijo, zanihajo, ko neslišno padajo.

Zadnja tri leta sem svoje sprehode spremenil, spoznati sem se moral tudi s svojo novo najbližjo okolico.

PRESELITEV

29 mali traven 1981. Začudo v hiški s šestinosemdesetimi kvadratnimi metri notranjščine in z nekakšnim rimskim preddverjem, poraslim s travo, pa ne s tisto čisto angleško, temveč takšno, pomešano z deteljo in marjeticami in s šestimi, pravkar zasejanimi pritlikavimi sadnimi drevesci, z jablano, češpljo, češnjo, marelico, hruško in smreko v levem zunanem vogalu, s temi stotimi kvadratnimi metri dodatnega bivalnega prostora, če je lepo vreme seveda, tedaj »za lesenim plotom« čez povprečno višino odraslega moža — sem se nenadoma počutil, če že ne zaplotniško, pa vsaj varljivo varno.

Semkaj so naju z najinim psom, afganko, preselili že odrasli otroci s pomočjo svojih prijateljev (eden od teh si je pri stricu izposodil majhen poltovornjak). Bila je oblačna sobota in selitev je za nas prišla ,na vrat na nos', ko je parketar v dnevni sobi še polagal ploščice. V zagati smo bili najprej zaradi pohištva v moji delovni sobi. Zasnoval ga je pred dvajsetimi leti arhitekt, ki je učiteljeval na visoki šoli. O tem pohištvu moja takrat še živa mati ni imela dobrega mnenja, češ da so to pravzaprav »le ene same police, knjige pa niso niti zavarovane pred prahom, no ja, za kakšno knjižnico bi že bile, ne pa za stanovanje.« Vendar smo police spravili z mizo v prostor, ki smo ga namenili moji delovni sobi. Težave so nastale s kavčem. Najprej so selivci, ki so ga razstavili, prizadeli našo psico, ki si je kavč kar prilastila, ker nisem zbral nikoli toliko moči in jo dosledno preganjal z njega. Zdaj je pes strmel v odnašalce počivališča, stekel za njimi, pa se spet vrnil k preostanku in začudeno gledal. Šele ko je žena položila ob mojo mizo novo ležišče, je afganka ovohala police, poskočila in se ulegla na novi prostor; potem se je zagledala v parketarja, ki je nezaupljivo včasih pogledoval k njej. Kavč pa so obdržali pri sebi otroci, saj so z najino (našo) izselitvijo pridobili kar precej prostorno stanovanje.

Tiste dni sem moral zmanjšati svojo knjižnico za dela, ki jih je skozi leta naključje zaneslo na moje police, pa naj so že izdajatelji želeli, da o knjigah kaj napišem ali pa kot član založniškega sveta odobrim izid. Bili so to zvezčiči propagandne narave iz začetnih povojnih in tudi še poznejših dni. V antikvarnici, kamor sem znosil tisto, kar je preostalo po moji odbiri, po tem, kar sta odbrala zase otroka, je knjige ocenil in razvrstil v dva kupčka mlad trgovec s knjigami, okrašen z dolgimi lasmi in redko bradico. Pokazal je na manjši kupček in rekel, da mi ga vrača, češ da ima že precej zastarelih tiskov politične vsebine, pa veteranskih spominov in drugih knjig v tujih jezikih (v nemščini, francoščini, ruščini, angleščini). Vse to da ne gre v denar, ljudje pa tudi ne znajo tujih jezikov. Presenetil me je, ko mi je pojasnil, da niso

zanimivi niti letniki revij, za katere sem vedel, da je oblast nekega dne pretrgala njih izhajanje. — »Koga pa to sploh še zanima, razen mogoče človeka, ki bo to proučeval za diplomsko ali magistrsko nalogo, ta pa revije dobi v Univerzitetni.« — Priznal sem si, da ima prav. Sem bil pač nekdanje čase naiven mecen, no v enem izmed časopisov sem celo sodeloval.

Na večer tega dne je padal dež. In čudno je bilo poslušati v postelji njegovo curljanje in odtekanje v jašek tik za oknom pritlične spalnice.

Odslej se srečujeva z ženo (in najin pes) v Mestnem logu z jugozahodnim obrobjem, na barju — z Emono zahod. Odtod sprehodi ob Malem grabnu. Dosegel sem šesti križ in se nemudoma odpravil v pokoj. Nikamor se mi več ne mudi, sem si prigovarjal.

Mladi govornik na poslovilnem srečanju je zatrjeval, da so njegove besede resnično iskrene in da ne gre za nikakršno manipulacijo s tem rahlim poudarjanjem moje obletnice, odhoda in tako naprej.

Zdaj imam več časa za razmišljanje, pod novo streho, na samem, pa čeprav na mestnem robu in »morostu«.

In otroci? Pošteno so se z nama vred potrudili, premetali, navozili, presejali s prijatelji nekaj kubikov barjanske zemlje tja v atrij najine hiške, prepleskali okenske okvire in plot ter se pokazali kar najbolj priročne.

In tako lahko gledava po večerih, zleknjena v udobnih naslonjačih, tudi v daljni svet, pač po izbiri tistih, ki nama postrežejo na malem tv zaslonu včasih z bolj krotkimi, drugič vznemirljivimi podobami, sporočili in pojasnili, kaj se je dogodilo, še pravkar, tik preden . . . in kaj še vse bo — dostikrat s kar apokaliptičnimi napovedmi v besedi, pa s podobami in celo s popevkarskimi (videomiks) pomešanimi oddajami, kako ljudje ne bodo tokrat izničili le sami sebe in svoje predmete, temveč vse, kar jih obdaja, naravo, gozdove; saj jih že moči kisel dež; živali, saj zmanjkujejo in se redčijo njih vrste. Sporočila končujejo s športnimi dogodki, dostikrat o spopadih po končanih nogometnih, hokejskih tekmah z medsebojnimi obračuni igralcev, ali pa vdori navijačev in nastopi policajev za zaščito sodnikov.

Menda me je to navedlo na miselno igračkanje s podobnostmi in tistim, kako se je končaval antični svet. Znova rad jemljem v roke Clarkovo knjigo in se ustavljam že na začetku pri poglavju Za las smo jo odnesli, kako je življenje pač teklo naprej, kakor se to vselej dogaja, in da so se gladiatorji »še naprej bojevali v amfiteatru v Arlesu; v gledališču Orange so še naprej uprizarjali igre. In še celo leta 383 se je mogel ugledni upravni uradnik Ausonius mirno odpraviti v pokoj na svoje posestvo blizu Bordeauxa, obdelovati svoj vinograd, kakor moj prijatelj Peter na primer (še vedno znan kot Château Ausone) in pisati izvrstne pesmi, kot kak kitajski mandarin v času zgodovine T'ang.«

Angleški avtor me je spomnil — minilo je menda že trideset let — na opombe profesorja primerjalne književnosti. Kar mimogrede jih je trosil, ko nam je predaval o koncu antičnega sveta in o nastajanju srednjega veka. Nikakor ni mogel tega svojega uvoda skleniti. Za dolgo prehodno obdobje, kakršno je tudi naše, je rekel, bi komaj kaj našli, drobcene stvari, mogoče. Pravo leposlovje so spodrinjali ideološki spisi vseh sort, evangeliji, pa apologetika kristjanstva in apokrifi o življenju svetnikov in podobno. Vrag vedi, ali jo bodo tokrat moji zanamci spet samo za las odnesli!

Bolj ali manj vsi prebivalci, novo naseljenci v sedmih uličicah s pesniškimi imeni Pod akacijami, vrbami, topoli, brezami, kostanji, lipami in hrasti tja do Malega grabna gledamo v svojem spalnem naselju na večer in v noč zgodbe po Dickensovem romanu o pustolovščinah Nicholasa Nicklebyja, o meniškem verskem prenovitelju Lutru, o popotovalcih v dežele Daljnega vzhoda, o zdravnikovih tegobah v Citadeli, o konfekcijski melodrami ameriškega milionarja, ki se v neskončnost zapleta in razpleta, in tako naprej. Tako je vsaj videti skozi špranje v plotovih po svetlikajočih se podobah na malih zaslonih, vselej, kadar se po večerji sprehodiva s psom.

5. *veliki traven, 1981.* Vse planine in planinice na severu je spet pobelil sneg. Če dan ni zameglen, se s steze na zunanjem robu naselja tik ob grabnu, pa tudi od drugod, lepo vidijo grebeni dolomitske Grmade, Tošč, Kamniške Alpe s sedlom, z zaplato preostalega snega v senčnem previsu še v poletnih dneh, za hrbtom pa štrli v obzorje čokati Krim. Proti jeseni pa so jutra prekrita s tankimi mrežastimi meglicami.

V naše in najbrž tudi v sosedna preddverja sili sem z barja, kakor se mi zdi, neuničljiv mah, ki v obliki čisto drobnih peg in madežev zeleni celo pozidano kamro na zunanjem desnem vogalu in zid, ki nas razmejuje od sosedu na tistem spodnjem, manj osončenem delu atrija. Iz travnika na desni strani naselja — kjer bodo čez leto začeli (in do danes so to tudi storili) zidali tovarne — sem presadil k sebi močvirski pegasti domači tulipan, logarica mu tudi pravijo. In to še prej, preden so zemljo obdelali rineži in drugi strojni kopači zemlje. Na naši desni pač nadaljujejo gradnjo industrijske cone. Pregnala bo žabe, ki lepo v velikih zborih slave vigred. Ne bo več komarjev — hahaha, to bo dobro! A odslej bo spet nekaj venomer v naši bližini ropotalo, rožljalo in ob polivanju z asfaltom za kakšen čas v našem spalnem, pa vrčičkar-skem naselju dopolnjeval ozračje še s posebno vonjavo.

Saj res, spalno naselje. Razen naju se vsaj v našem kvadratu vsi odpeljejo pred osmo v mesto, otroci odidejo v šolo ali vrtec, le sosedov novi občan ima čez dan varuško.

Ker vendarle ne zapisujem vsega sproti, nisem pred letom zapisal, da so bližnji, pa tudi sosedje iz naslednjega kvadrata onkraj na nikogaršnji zemlji naredili gredice, nekaj združnikov zgoraj na robu je napravilo vrtove, ali za hiškami ali pred njimi; midva pa sva pose-

jala gredo na sončni strani s peteršiljem, zêleno, drugimi dišavnicami, korenjem, jagodami, bučkami in še s čim. Pomislil sem, da se vrtničkarjem baje spremeni značaj. Da bi se obvarovala, sva kupila brošurico *Moj bio vrt*.

9. veliki traven. Dež je že prenehál, steze so tod še zmerom razmočene in blatne. Vsakokrat, kadar odideva s psom ven, se vrneva blatna in afganki stuširam tace. Je pač tako, če pes lahko postopa po stanovanju.

Mnogo ljudi iz vsega mesta tega jutra pešači ob robu Malega grabna, nekateri po stezi tudi tečejo, stari in mladi, še otroci, v spomin na mesto, nekdam obdano z žico. S tisto bodičasto stvarjo se je osvajalec hotel zavarovati v pretekli vojni pred odpornimi tokovi, ki so se pretakali tistikrat sem in tja; ni se mu čisto posrečilo.

3. rožnik. Obiskal nas je prijatelj Ciril, tudi upokojenec, pokosil je s svojo ročno, mehanično kosilnico prvič novo poraslo travo v našem preddverju. Še ga vidim, kako se strokovnjaško poganja po prostoru in na kraju do natančnosti izravna in ostrizže, da ne bi štrlela iznad ravni kakršnakoli bilka.

Cedalje bolj sem prepričan, da sva z ženo zdaj bliže tistemu življenju, ki ga nama je dostikrat prikrival papir pri najinih nekdanjih zaposlitvah. Poiskal sem si star koledar z domačimi imeni mesecev in vanj bom odslej zapisoval dogajanje na barju.

Cez kakšen dan si bom tudi kupil podobno kosilnico, kakršno ima Ciril. Mislim, da je primernejša za teh nekaj kvadratov kakor motorne ali električne naprave, ki se oglase zdaj bliže, drugič dlje od vigredi pa mimo večerov v poletju, do jeseni s svojim brenčanjem, čeprav mi prav pride sosedova ljubeznivost, ko z njo hkrati pred svojo hiško pokosi še delček pred našim pročeljem in tisti repek trave za našim domom.

17. rožnik. Hudo neurje. Tukaj treska bolj hudo v tistih nekaj hrastov onkraj Ceste v Mestni log, pa tudi znotraj naselja, kjer je še ostalo kakšno drevo. Pes se stisne v kot med pianino in omaro.

Oglasil sem se tam, kjer sem bil v službi in sem dočakal upokojitev na »svetu«, ki se je vsaj deloma ukvarjal z vprašanji, najbrž nesmiselnimi, katerim sem namenjal dobršen del svojega življenja, kjer sem bojda postal tudi izvedenec. Dolga leta sem preučeval vprašanja, ki se jih je loteval *Inštitut za vprašanja medskupinske strpnosti*. Še so me (iz vljudnosti seveda) vprašali, ali se nameravam ukvarjati s tistim, za kar sem se pač v življenju usposobil, in me povabili k sodelovanju. Rekel sem, da žal nimam časa: navoziti moram še nekaj zemlje pred hišo, po zdravniškem napotku moram slehernega dne na sprehod, tudi afganka, moja sosprehajalka, mi da kar dosti dela, nekaj pa še pišem in mi pravzaprav zmanjkuje časa... Za hip sem se zazdel z izgovori neprepričljiv še sam sebi. Mladi ljudje pa, ki so se zdaj ukvarjali z vprašanji, kjer sem nekdam sodeloval, so imeli bolj trezno

presojo o pomembnosti in pomenu javnih zadev — v primerjavi z mano in mojo nekdanjostjo.

Domislil sem se, kako pred mnogimi leti najprej nisem mogel razumeti pisatelja B. iz obalnega mesta, ker se ni oglasil na posvet, kjer naj bi sprejeli zavezujoče pismo, namenjeno mednarodni javnosti; šlo je za varstvo strpnosti, za njeno prikrajšanje prav v njegovem rodnem okraju. On, ugleden pisatelj, bi med podpisniki pomenil bistveni »okras«. Ni ga bilo, češ da ima žal, dneve, ko se njegove bube sviloprejke spreminjajo v metulje. O tem dogodku je zmeraj navzoč in tega ne sme zamuditi. Čuden patron, sem takrat pomislil, svojemu zadovoljstvu daje prednost pred velikim vprašanjem, ki zadeva vso skupnost, katere delec je.

4. *mali srpan*. Zjutraj po navadi stopava z afganko vzdolž hišk; naselje še grade. Psica vohlja okoli sebe, se ozira k delavcem, ki nezaupljivo pogledavajo k nama, k osivelemu možakarju redkih las in k živali s prišiljenim gobcem, z nevarnimi zobmi; na srečo je na vrvici. Sčasoma spoznajo, da nimava midva nič z njihovim delovnim prostorom, da nisva kontrolorja! »ne čika ne njegov pas« se ne zanimata dosti zanje, pa naj že polagajo zidake ali pa za hip predahnejo in potegnejo kakšne minute pri odmoru, se zleknejo in zafučajo z novci po nedavno prelitem trotoarju, z asfaltom. »Kakav ker,« reče mlad delavec in se namrdne, »... kao majmun!« Že zdavnaj nisem več občutljiv, če komu pes ni ravno všeč. Skoraj vsak dan prideva tako na kraj našega naselja več ko osemdesetih hišk vse do zunanje steze tik ob Malem grabnu. Ta čas, kmalu po vselitvi, ko zemljišče z uličicami s pesniško botaničnimi imeni še ni bilo poraščeno ne s travo ne z grmičjem ali mladim drevjem in so lica hišk bila še čisto sveža, ponekod pa jih sploh še ni bilo — je naselje navedlo mojega obiskovalca, prijatelja časnikarja, v godrnjavo primerjavo: »... takšno je kakor dachausko taborišče... znotraj že, v sobi s pogledom na preddverje, kadar sije sonce... je potem še kar lepo.« Pravzaprav sem ga nagovarjal, naj tudi on odide v pokoj. Tega ni rad slišal. Všeč mu ni bilo, da sem imel kar naprej delo s psom, moral sem ga spustiti v sobo, pa je spet čez čas hotel v preddverje in dal glas, moral sem mu skuhati obrok, ker je pač prišla njegova večerna ura in je bil tako navajen. Ko je afganka jedla, se je začudil, zakaj sem ji obrisal gobec. Zmajal je z glavo, ko je pes skočil na klop in se je prestavil na moj naslonjač. »Preveč ji popuščaš,« je rekel. »To mi ni všeč, da veš,« je podčrtal. »Lepa je, a preveč ji popuščaš!« — »Vem, je pač denaturirana, pač žival, ki ji vse skupaj, vse okolje jemlje, delček njene narave. Pa še prapes je to.«

Kolikor sva takrat še govorila, nisva ne o njegovi upokojitvi ne o moji razvajeni živali.

LUNIN SVET

Na robu naselja ob Malem grabnu, kjer so uredili nekaj sto metrov dolgo stezo po sledi za nekdanjo osvajačevo bodečo žico, je ostalo ob strugi nekaj kvadratnih metrov planje, ki ji ni bil kos celo tisti čisto poseben plevel, kakršen raste le nad odpadki. Ti prostorčki so zbujali videz prave plantaže, zasejane z razcefranimi polivinilastimi vrečkami in podobnimi odrezki tovrstnih tvarin. Kakor da bi bile te prosojne cunjice rasle iz zemlje. V meglenih, vigrednih in jesenskih pa zimskih jutrih so navajale s svojo podobnostjo na domišljijško lunino zemljišče, še posebej, ker so na ta nasip razsuli tudi razbite odlomljene kose asfaltnih prevlek, ker so, vrag si vedi zakaj, že zalite ploščadi ponovno razkopavali. V tem zemljišču sem videl, kakšna bo njiva prihodnosti. Kadar je zavel čez prostor veter (dokler niso cunjic vsaj povrhu pograbili in zasuli s tanko plastjo zemlje, ki so jo pripeljali od drugod menda prostovoljno srednješolci), so ob vetriču zaplopolale, zatrepetale polivinilaste cunjice in stvarjale čisto novo trepetavo glasbo prihodnosti. Dostikrat sva se z afganko v prvem letu po prihodu na tej njivi prihodnosti ustavljala, moja živalca pa, ki ima od človeka drugačne slušne razsežnosti, se je tem glasovom odzivala z rahlim cviljenjem. Kljub danes že drugačnemu zunanjemu videzu — to čudno zmes so pokrili s tanko plastjo zemlje — bo tudi to zemljišče ostalo poznim rodovom prava osebna izkaznica našega časa. Ohranjena za dni, ko nas zdavnaj več ne bo, bo ta njiva kemičnih ostankov, raznovrstnih tvarin, črepinj, stekla, polivinila in kdo bi vedel (razen kemika) kakšnih mešanic še, tub, steklenk, pač posodic in stekleničič vseh oblik. Ko smo to zmes presejali za naš atrij, jih je začel odbirati za svojo zbirko eden izmed tistih, ki so nam pomagali pripraviti čisto zgornjo pokritje domačega zemljišča. Tod je bilo še do nedavnega odlagališče smeti, ki so ga premaknili za nekaj kilometrov jugozahodno naprej čez Mali graben in ga bodo menda kmalu spet morali premakniti še dlje na barje, le dogovoriti se še morajo, oblast in podjetje za hranjenje odpadkov; ne marajo namreč, tako so izjavili v tisku, plačati najemnine, saj bodo s smetmi le oplemenitili zemljo.

Sam moram vselej poklicati psa, ki brezskrbno in z užitkom vohlja po prihodnjem zemljišču. Še vrba rase iz te zobate steklenaste zemlje, začuda da to zmore. Ko pa je raztegnjena nad to njivo meglica, se mi zazdi svet, posebej še na začetku, neresničen, najbrž le zaradi tistih trepetajočih zvokov ob plapolanju polivinilastih cunj. Prav kmalu pa so tudi ta rob ljudje še malce utrdili, pripeljali še eno plast zemlje in tako se ob stezi lahko sprehajam med fižolom, zelnimi glavami, paradižniki, bučkami, peteršiljem, pač vsem, kar so zasejali in posadili vneti vrtičkarji iz našega in sosednih naselij.

SOSEŠČINA NA DESNI

Vzdolž našega naselja na desni strani K. ceste ima v nam najbližji podolgasti škatlasti enonadstropni stavbi sedež organizacije z velikim V; ta naj bi s svojimi ljudmi, vzgojo in napravami zavarovala ljudi, njih hiše in druge prostore, naprave, fabrike in tako naprej, in to ponoči in podnevi. Tako naj bi nikogar ne vznemirilo, če neznanec skuša preplezati na noč plot pri atriju kakšnega izmed sosedov.

V vzporednem betonskem pravokotniku z velikimi okni in s stenami močno karminaste barve so nastanili mehanografski center in ga označili na pročelju z velikim rdečim M. To središče računalništva sprejema naročila raznih podjetij in izračunava njihove delovne dosežke, osebne dohodke ali pa letne načrte, programe in podobne stvari. Sem se pripeljejo s svojimi avti mladi, samozavestni ljudje, s seboj prinašajo mape, skladovnice s številkami potipkanega papirja, preluknjane kartice raznih barv (prav za tem bogastvom so stikali trije dečki na zadnji strani stavbe, kjer stoji za poseben namen velik kovinast zaboj) in diskov, predmetov z računalniškimi posnetki in programi. Mnogi izmed teh mladih mož imajo v rokah aktovke v obliki majhnih kovčkov, z njimi pridejo kot z nekakšno neizogibno opremo. Pravzaprav so to fantje in tudi dekleta zlikanih hlač še takrat, če so to jeans (kavbojke), modnih tesnih srajc in bluzic, s frizurami, ki kljub modnosti ustrezajo urejenosti njihovih računalniških rubrik. Ko se lotijo posla, si nadenejo bele halje. Sicer pa kaj bi, saj leto in dan poslušamo čedalje bolj zavzeto govorjenje o računalništvu, o tem, kako je to pri nas in po svetu... Člani računalniške družine nikoli ne pogledajo dlje kot do sosednje stavbe, kjer v veliki avtomehanični strežbi nameščajo (baje) posebno imenitne zavore. Če se kdo ozre nasproti, kjer rineži najprej odrivajo zemljo in za njimi nastopijo zidarji, komaj seže s pogledom še dlje proti blatni stezi, ki vodi k brvi čez graben. Nikoli pa ne stopijo še kakšnih petdeset metrov tja, kjer je za avtomontažnimi lopami že dolgo postavljenih v dveh vrstah ducat starih barak. V njih živi drugi sloj, ki se vozi na delo v mesto z avtobusom, živi z družinami, kokošmi, zajci in mačkami, pa še kakšen pesek zabevska vmes, če se približate naselju; za njim je naraslo sčasoma veliko smetišče.

Ko smo se naselili v uličico Pod topoli, akacijami, vrbami in tako naprej, se je pred zadnjima stenama pravokotnih stavb in steze, ki vodi k barakarskemu naselju, še dvigal pravcati hribček iz odrinjene zemlje po pripravah zemljišča, po dveh letih pa sta ga porasla trava in mah. Danes ga ni več, ker so ga odpeljali drugam.

LOV

11. *mali srpan*. Dobro poznam svojo pasjo spremljevalko. Ne uboga me, ko prideva v domače naselje, čeprav mi na tujem pridno sledi in posluša moj klic. Na hribček in čezenj tam k barakam se je vzpela, muhasta in zvedljiva, kakršna je. Zagledal sem jo še zgoraj na tistih sto metrov vzpetine, kako ji je veter vihal svilnato košato dlako. Potem je pes zginil iz mojega vida, ker je pač zdrknil navzdol na meni nevidno stran. Razumljivo, da se afganka ni odzvala mojim klicem. Odpravil sem se za njo čez hrib in ravnal narobe, saj mora po strogo ukazanem pravilu pes slediti gospodarju; redkokdaj sem prekršil to pravilo v obnašanju. Oznožil sem se in ves zadihan z vrha navzdol zagledal pod seboj na travniku čuden prizor. Ob vznožju na travniku, bliže k dohodu v barakarsko naselje, je psica neodločno postala na sredi zelene širjave, z dvignjeno prednjo nogo, kakor da oprezuje, razmišlja. Nekajkrat je pogledala nazaj in navzgor k meni. Dobro je slišala in dojela moje klice in žvižganje, ki so ji rekali, naj se vrne.

S treh strani so se ji sem od lesnatega selišča bližali možje, stari, mladi, ki so si že slekli jopiče in jih podržali predse, pa čedalje bolj sklepali in ožili polkrog, kakor da bi hoteli uloviti zajca. Ustavil jih je moj ostrí žvižg, namenjen afganki, ki je tisti hip ubogala in stekla z dolgimi skoki navzgor po hribu, za čas s povešenim repom, a ko je dosegla vrh in ji je veter še vihral dlako, ga je počasi dvignila. Stiskala se je k meni in se živčno tresla; luknjici njenega smrčka sta bili znojni. Privezal sem ji vrvico. Možje spodaj so obstali, si začeli oblačiti jopiče, nato so odhajali proti barakam; eden mlajših je začel žvižgati južni napev...

Rineži, strojni kopači in tovornjaki so kakšne mesece po tem popravili hribček.

Čez dan ali dva sem srečal na travniku pred barakami moža s psičkom, vsekakor v sorodu z nemškim špicem, kar zadeva pasmo. Rekel sem mu, naj bi tudi on spustil psa z vrvico, ker se živali bolje svobodne znajdejo pri igri, a je odmajal z glavo, češ da bi mu pes lahko pobegnil. Ko sem poklical afganko, da bi nadaljeval pot, se je mož oglasil: »Čiko bi ti kupio mog psa?« Dobil da je stanovanje v bloku, kamor živali ne more vzeti s seboj, je rekel. Meni jo ponuja, ker vidi, da sem prijazen s svojo psico. — V zadregi sem razlagal, da mi je en pes dovolj in da bodo mogoče le dovolili, da bo v novem stanovanju lahko imel svojega štirinožnega prijatelja; zatem sva povlekla obe živalci vsak na svojo stran.

Okoli mehanografskega centra M je v nekaj mesecih lepo porasla trava, ki jo vratar skrbno sproti striže z motorno kosilnico.

Za stavbo se je v veliki skladiščni lopi naselilo skladišče ene naših založb, a tu ne hrani knjig, temveč le pisarniške potrebščine. Na levi

strani našega naselja, kamor so se podaljšale tudi naše ulice, so postavili hiške z bolj strmimi strehami. *Solarno* naselje bo to, pa čeprav se za začetek svetlikajo proti nebu le sončni zbiralniki na eni sami strehi.

Še naprej pa grade naselje na zahod in jugovzhod, zato morajo dostikrat z asfaltom zalite steze spet razkopati, tudi cesto, ker morajo vstaviti ali popraviti še kakšno manjkajočo žilo ne docela sklenjenega ožilja in drobovja novega naselja.

Steze so med tem dobile robnike, ob njih so zasadili topole, hraste, vrbe, akacije; in rastlinje je košato poraslo, čeprav ga je v prvi zimi poškodoval žled; še hudo okrivljene vrbe so se z majhnimi oporami spet naravnale. Med ulicami smo stanovalci sami ocedili zelenice in posadili tudi tu nekaj drevesc, to in pa okrasni grmiči pred hišami in za njimi so poskrbeli, da je naselje že v poldrugem letu začelo zgubljati svojo sprva golo tabornišniško podobo.

3. *mali srpan*. Vročina je osušila travnik med stavbami industrijskega naselja in grabnom. Od daleč je bilo slišati veselo vpitje otroških kopalcev z one strani. Spustil sem psa z vrvice. Počez v diru se je afganka nenadoma ustavila. Pritekel sem skozi visoko travo. Ustavila se je pred neznanim mladeničem, ki se je vanjo naposled dremavo zazrl, zleknjen nedaleč od hrastov in jelševega grmičevja na predpoldanskem ali popoldanskem počitku; ni bil vesel pogled. Na srečo me je psica tokrat ubogala; ne nadlegujem rad ljudi.

ONKRAJ MALEGA GRABNA

7. *mali srpan*. Onkraj. Čez Mali graben vodi zasilna brv, sestavljena iz nekaj dolgih in močnih brun, okrepljena s kovinastimi oporami in enim stebrom na sredini, saj se razteza čez dvajset metrov od enega do drugega brega. Brv so naredili pravzaprav bolj z rokami ob pomoči majhnega žerjava možje iz naselja črnih gradenj z one strani. Eden od inženirjev, ki se je udomil čisto v bližini grabna, je presodil, da so bili pri tem kar spretni. Po moji nestrokovni in približni oceni ima naglo nastajajoče naselje že nekaj enonadstropnih hiš, nekaj docela dograjenih, a brez končanih pročelij, tudi brez stopnišč, predvsem pa brez priključkov na vodovod, na kanalizacijo in razsvetljava. Vse hiše so menda navezane na nekaj številc, recimo na 131 a, b, c na Cesti dveh cesarjev, do njih in mimo njih so šele čez tri leta potegnili asfalt v dneh pred jesenskim državnim praznikom. Ob zidanih so še bivališča, sestavljena iz odpadne lepenke in desak, različno velikih in debelih. Z ene od barak preberem z velikimi črkami napisano ... NA NAŠEM SAJMU ... , z druge podobne stene pa ... OSUPL ...

Že prvo zimo sem si tistikrat zapisal:

1. *gruden 1981*. Med dežjem so švigale prve debele snežinke. S te strani sem gledal, kako so v eno izmed zelo začasno skrpanih barak še in še vstopali ljudje; kam se le denejo, drug na drugega?

V glasilu krajevne skupnosti Komuna sem prebral, da je gradbeno podjetje odpovedalo občini pogodbo, po njej naj bi odstranjevalo tako imenovane črne gradnje. Gradbeni delavci namreč ne marajo podirati hiš in barak, kjer stanujejo delavci, njihovi prijatelji, sorodniki in znanci.

Selišče je še raslo in se nadaljuje med desnim bregom grabna in prašno, blatno Cesto dveh cesarjev, danes bolj znano, ker vodi do glavnega mestnega smetišča) od tam tudi sem k nam; v odjužnih dneh prihaja čisto poseben smrad po trohnobi), kakor po imenu iz zgodovine in pa spominu na jahalne sprehode dveh cesarskih veličanstev k paviljončku (danes zapuščenemu), kamor se je pač vselil brezdomec. Kdo izmed pol opismenjenih priseljencev z drugih delov države pa naj vé in se ob vsakodnevnih tegobah zanima, kaj se je tod dogajalo pred več kot stopetdesetimi leti, med enim izmed kongresov svete zveze. In kdo izmed njih naj bi v baraki ali ob brlivki prebral zgodovinski roman Mire Miheličeve Cesta dveh cesarjev?

Zima je prinašala s seboj vlago, mraz; še zdaj me strese ob prehodu tja k brvi, in tudi pozneje, vedno, posebej še, ko sem do danes zvezal pomnjenje z rock popevko, prepevala jo je nedavno mlada skupina s trpko stiliziranimi nasmehi. Kar naprej, se je ponavljal stih: *I pazi da ne nazebeš . . . I ti pazi da ne nazebeš . . . I pazi da ne nazebeš, . . . ne nazebeš . . .*

Še dosti prej, če sledim svojim zapisom . . .

13. *kimavec*. Ob prihodu do našega naselja Pod topoli — akacijami — vrbami . . . se je na križišču ustavil avto, velik BMW starejšega letnika z nemško registrsko številko; mož je odvrtil okno na vratih in vprašal: »Kde je tu most?« — »Precej nazaj po cesti, od koder ste prišli in na desno na Cesto dveh . . .« — »Tam gradim kuću,« je pojasnil in pognal vozilo. Gastarbeiter, ki zida onkraj hišo, sem pomislil.

O prebivalcih naselja onkraj mi je povedal največ poštar, drugo so prinesli še moji kasnejši sprehodi.

»Onkraj se precej zamudim, veste, tovariš inženir.« V našem naselju poštar vse moške menda zaradi praktičnosti nagovarja z inženirjem, čeprav ta poklic v našem naselju ne prevladuje. Statističnih podatkov sicer nimam, a na prvi pogled bi presodili, da so najmanj v premem sorazmerju z inženirji tudi pravniki, vendar to sploh ni pomembno. Očitno pa je ta poklic dandanašnji še kar ugleden, saj me nagovarja poštar tako, da mi izrazi nekakšno počastitev. Mogoče pa presoja ljudi v našem naselju po precej natančno urejenih zelenicah, pokošeni travi, ponekod naravnani in zasajeni živi meji še pred pročelji hiš, ali pa po številu naslovov, napisanih na pismih, mogoče po posebnem naselju s koničastimi strehami. Ali pa, kdo bi vedel po čem še.

Iz svoje torbe je poštar izvlekel zajeten, velik šolski zvezek in mi pokazal, kako si je narisal skupine hiš, velikih in manjših pravokotnikov na oni strani grabna, brvi in vanje vpisal imena stanovalcev. »Ne delam tako, kakor prejšnji, ki je v tem predelu opravljal le začasno dopolnilno delo; zanj ga niso plačali, ker so honorarno delo pri nas ukinili. Pošto za ljudi onkraj grabna je metal proč. Upošteval je le imena, če so bila označena na številki 131/a,b,c. Ni vedel ali pa ni hotel vedeti za vse te ljudi. Šele jaz sem jih popisal. V eni sobi stanuje toliko ljudi, da si ne morem zamisliti, kako se razvrstijo čez dan ali čez noč, kakor pač imajo službo. Tisti z nočno spijo podnevi in tako naprej. Še milica nima take evidence, kakršno imam jaz. To pa je zamudno, tovariš inženir, zato pa morate potrpeti, da pridem sem do vas, semkaj na začetek naselja. Ti ljudje pa se še kar naprej preseljujejo in dostikrat sploh ne puščajo sporočila, kam so odšli, in tako pač človek ne vé, kam bi z njihovimi pismi. Danes je tu, jutri ga že ni več.«

Vprašal sem moža, če je doma iz Prekmurja, pa je rekel, da je iz Podravine. Pomislil sem, da res ne znam razločiti po govoricu, od kod je človek. Že od nekdanj nisem imel za to pravega posluha.

Ko je odcingljal s svojim kolesom, sem se spomnil njegovega prednika in svojega prvega rojstnega dne na novem domu.

SINOVA ČESTITKA

30. *kimavec*. Meglen dan. Zaslišim moža s kolesom in zatem zavenči na pragu. Odprem vrata in še vidim honorarnega poštarja, ko izginja za vogalom uličice. Dvignem zavitek. Spoznam na naslovu sinovo pisavo. Paketič zazvenči, ko ga dvignem. Odpiram previdno in počasi se mi razkrije majhna razbitina — sinova slika na steklo v ličnem okvirčku po secesijski modi. »Vse najboljše Ti želim,« mi piše. Debela valovita lepenka in še kar utrjen zavoj s časniki nista pomagala. Skušal bom zalepiti... Poštarja sem pričakal naslednjega dne. — »Ne morete reči, da se je razbila, ko sem paket odložil pred vašim vhodom,« je rekel, ne da bi bil stopil s kolesa. — Nisem mogel reči z gotovostjo, res ne.

9. *listopada*. Vsadil sem marelico, ki sem jo dobil od mariborskega podjetja Praprot, in sicer precej daleč od sosedovega zidu, da ne bi bilo narobe; kasneje jo bom pripel na kakšno žičnato omrežje. V zunanji levi kot ob plotu pa sem posadil omoriko, vrsto bosanske smreke, baje križanke, lepe sorazmerne rasti rahlo posrebrenih iglic; kupil sem sadiko v Volčjem potoku. Nanjo bom obesil v zimskih prazničnih dneh nekaj bliščavega okrasja za spomin na otroštvo, bolj pa še zaradi vnukinj.

24. *grudna*. Sneg je padel, čedalje več ga je bilo. Hud mraz.

31. *gruden 1981*. Dremavo sva proslavljala z ženino materjo silvestrovo. Afganka je kdaj pa kdaj postala živčna, če so se od zunaj zaslišale pokajoče petarde. V dar je dobila umetno kost, narejeno iz kož, odnesla jo je naprej na svoje ležišče, potem pa jo je zakopala v mojem košu za papir. Čez polnoč so se oglasili sosedge iz našega kvadrata.

Menda sem ves prosinec pa svečan in še sušec dostikrat čistil stezo in prostor pred garažami; tega si niti nisem zapisoval, tako je to lopatanje postalo navada.

V novem letu smo dosegli, da so avtobusno postajo premestili bliže k nam. Pol leta smo romali v popoldnevih, v sobotah in v nedeljah peš do takrat neupoštevanega kraja našega izhodišča; še bolj pa so pridobili ljudje onstran grabna, ki imajo manj svojih vozil; Večino podpisov smo prispevali na naši strani. Menda je bil to eden zadnjih končnih postankov na nekdanji avtobusni postaji, ko smo zakorakali proti domovom. Pred mano in prijateljem pa se je nenadoma zabliskal v svetlobi ulične svetilke nož. Opotekajoči se pešec je le psoval po svoje ves svet in grozil, kdo ve komu, ko sva stopala mimo, pozorna, pozorna z željo, da ne bi komurkoli dala čutiti najine napeitosti: nikomur se ni nič pripetilo.

30. *mali traven 1982*. Pred prvo vrsto naših hišic so mladi navlekli suhljadi in pripravili kres. Čedalje več se nas je že vselilo. Prav posebna družčina, ki je gledala v ogenj, si je nazdravljala s pijačo, ki smo jo ponujali drug drugemu. Otroci so se lahko v noč še izjemoma podili, pokale so petarde in pri nas se je ustavil delavec podjetja, ki je še gradilo gornji razširjeni del naselja. Razumljivo, da mu je eden proslavljačih ponudil pijače. Mož je sprejel, pil in še nazdravil, a je kar naprej vztrajal, da nas želi tudi on počastiti za svoj praznik. Tisti, ki mu je ponudil prvi kozarec, je ugovarjal: tudi naš praznik. — A ne tolikšen, je zatrjeval delavec, kakor je moj. Zdelo se je, da se bosta še prepirala in ni kazalo, da bi kdo hotel popustiti. Spor je rešil velik zubelj, ki je šinil na nočnem obzorju z vrha proti cerkvi nad mestom. Vsa naša pozornost, tudi obeh mož, se je usmerila k temu dogajanju. Kmalu po prizoru smo se razšli.

4. *mali srpan*. V drugem letu po preselitvi. Na desni strani grabna se je nabrala gruča otrok in se veselo koplje ter prha malce nad brvjo. S starejšimi vred so pregradili strugo in tako naredili majhen bazen, uče se plavati. Ženske, po starem sključene, perejo z orodjem, podobnim polenu, ki mu ne vem imena. Potem spirajo perilo in preproge; vse to suše po obali. Kam teko odtoki iz stranišč ob barakah? Ta bivališča nimajo kanalizacije. Malce više ali niže zajemajo ljudje vodo, najbrž, vsekakor jo prekuhavajo.

SREČANJA

Na stezi k brvi se srečam z mladimi in starejšimi. Ujamem pogovor: »... mi smo jim sagradili kuće pa šta...« je rekel mlad človek starejšemu. Ne vem katere kuće, a pomislil sem na naše naselje.

Srečujem mnoge ljudi. Kot zamorca temne kože Roma, ki se včasih oglasi. Je mogoče oče črno skodranega pobča, ki rine v mojo psico in ki se mu na srečo umakne.

Ljudje z one strani grabna pridejo čez brv in po stezi, ki so jo naredili iz odlomljenega betona in asfalta na močvirnem travniku, osuši pa se le v suhem poletju. Šele ko prestopijo pri obeh stavbah M in V na asfaltno potko, si pri betonskih čebričih za okrasne grme, kjer so potaknili stare cunje, očistijo svoja blatna obuvala; natančneje kot mladeniči opravijo to dekleta.

V vseh letnih časih prenašajo največ matere svoje otroke v jasli, v ambulanto, v vrtce, dokler ti rano ne shodijo, da zmorejo sami v vrtce ali v malo šolo. Teh otrok je dosti več kakor v našem obširnejšem naselju.

Mlade matere se prijazno nasmihajo, pač psu, ki ga kličejo njihovi malčki. Mladi možje me pogledajo neprijazno, pa čeprav stopim s steze s psom v sneg.

Ženske so prišle semkaj prav mlade še v svojih vzhodnih oblačilih, dimijah. Med njimi so prave lepoticice, modrih pa vranje črnih las; kmalu pa spremene svoja oblačila...

Kdaj kdaj ujamem pri mimohodu nehote kakšno zasebnost v pogovoru dveh žensk, ko zatrjuje ena drugi: »Pisala sem mu in on, ne vem, ne vem.« Ali pa spet slišim razumljeno grožnjo majhne, čokate ženske z otrokom in možem, ki se ozre za dvema mladeničema: »Kaži mu, da če mu drugi put slomiti grbaču...« Po navadi stopa prvi mož, za njim spredaj ali za žensko otroci. In tako še slišim, živo pripoved ženske in zatrdilo: »... majku mu njegovu fašističku!«

Ljudje se gibljejo tod po navadi po istih potkah, naposled po stezi k brvi — od ranega jutra na delo in se vračajo k svojim bivališčem onkraj po navadi otovorjeni s polnimi polivinilastimi vrečkami.

To seveda niso inženirji ne pravniki ne profesorji ne kdo bi še našteval razne poklice tokraj. To tudi ni posadka mladih strežnikov računalnikov v pravokotniku M.

To so gradbeni delavci, ljudje, zaposleni pri komunalnem zavodu, vratarji in varnostniki, nočni čuvaji industrijskih poslopij, šoferji tovornjakov, posadke za odvoz smeti, poštni kurirji, snažilke, čistilke, negovalke starejših po raznih domovih in bolnišnicah; dobili so svoj kruh tam, odkoder se je umaknil domačin.

Naselje onkraj sem si ogledal od blizu, ko sem se pridružil sprehodu še drugih lastnikov psov. Z njimi sem odšel čez brv in mimo hiš

pa barak. Psi teh naseljencev, večinoma majhni, so se umaknili v breg in hudo lajali na vdiralce na njihovo ozemlje, na ovčarja, istrskega setra in afganko; v polmraku smo se vrnili domov, ko so naši sosedje začeli svetiti svoja bivališča z brlivkami, svetilkami na baterije, ponekod pa so si pripeljali elektriko za nekaj km daleč.

LIKOF

Minilo je več kot leto, da smo našli skupen dan in sta se odzvala povabilu dva, ki sta opravila vsa zidarska dela na naši hišni luščini (skupna zadružna gradnja je pripeljala le do četrte podaljšane stopnje).

Meša, ki je delo prevzel in vodil, je opravičil za odsotnost svojo bolno ženo, njegov pomočnik Asim in sodelavec pa je tako še užival svobode samskega življenja. Oba sta doma iz severozahodne Bosne in Meša si je že pred desetimi leti postavil atrijsko hiško v drugi skupini tukajšnje izgradnje zahodnega barjanskega obrobja, končeval je zadnji letnik večerne zidarske strokovne delovodske šole, medtem ko je Asim gradil svoj dom v domačem kraju, tukaj pa prebival v samskem domu.

Pili smo gosto, črno, mostarsko Blatino in gosta sta mi pritrdila, da imata še zmeraj dosti dela zunaj svoje službe, pa čeprav se je gradnja hudo podražila.

Meši sem rekel, da ima isto krstno ime kakor njihov znani pisatelj, ki je napisal roman Derviš in smrt. Spravil sem ga v zadrego. Res ni imel časa za branje, ko pa je prišel k nam, je moral najprej v jezikovni tečaj. In naša imena so pač arabska, od prej.

Pripovedoval sem, kako sem pred prvo zimo najel skupino zidarjev iz zahodne Makedonije, ki naj bi bili zunanje stene zaščitili s prvim ometom, pozidali so še nekaj vmesnih sten, ki jih je Meša ob prvem ogledu naše hiške zamišljeno ogledoval, stene so bile postrani, eno, za kopalnico, ste morali vso podreti.

Meša se je smehljaj. Nisem vedel, če mi boste verjeli, kako in kaj. Mislim, da je tisti njihov zidar, šef, sprejel pri vaših ljudeh v tem vašem naselju preveč naročil, svojim ljudem je prepuščal, da se znajdejo, kakor so vedeli in znali.

Zima je pritiskala, ko so se odpravljali domov. Prenočevali so na robu našega naselja v eni izmed nedograjenih hiš. Za likof sem ženi naročil, naj pripravi jedi le na olju, tudi mi kuhamo le na olju. Nič svinine. Domneval sem, da so muslimamni. Le najstarejši od tistih zidarjev je ob slovesu popil kozarec vina in trčil z mano, vsi drugi so pili čaj, ki ga je na srečo pripravila žena. Veter je pihal, kadilo se je iz njihove manjše zasilne pečice. Jed so komaj poskusili. — »Najbrž nas na pomlad ne bo več sem,« je rekel najstarejši. Vaše oblasti tega ne dopustijo, ker je naš delodajalec zasebnik.«

Kakšen dan potem, ko so odšli, sem videl njihovega zidarskega mojstra, ki se je pravkar pripeljal z novim avtomobilom, veliko lado; namesto registrske tablice je imel avto še napis preizkušnja.

Da bi se gostoma približal, sem pohvalil, kako so v glavnem mestu njihove dežele lepo prenovili posebej za tujega obiskovalca baš-čaršijo. Vprašal sem, če se tam doli kdaj oglasita. — »Bolj malokdaj,« je rekel Meša. »Ni časa . . .« Asim pa je rekel, da je tudi to precej daleč in je skoraj bliže zanje Ljubljana. »Doma delava s sestro in svakom hišo, mogoče preveliko za nas; onadva delata v Nemčiji. Ne gre pa gradnja z našimi domačimi. Mislijo si menda, da mi pobiramo denar kar po tleh. Moral je pomagati še Meša in vzeli smo dopust, vsi, ki smo zidali tudi pri vas pročelje in vse drugo.« »Ni lahko,« je zamišljeno rekel Meša. Asim, pa tisti, ki so že od prej tu, so se znašli. Novi, mlajši, pa radi postavajo. Zdaj in mi rečejo, naj sneg že zamete to luknjo, pa pojdemo do pomladi domov. Pravim jim: ‚Že prav, le pomisliti morate, če bo na pomlad še kaj dela za vas v tej luknji.‘ Pa jih to nič ne skrbi; tak je pač mlad človek. So pa še druge reči.«

»Kakšne?« reče žena. — »No, tiste z noži . . . kar pade na vse nas.« Obmolknemo in gosta vstajata izza mize. Skušava ju zadržati, a sta se že odločila. Le Meša še stoji končuje o tistih drugih rečeh. »Eden naših delovodij je včeraj odpovedal, dodelili so ga za vodjo skupine, ki naj odstranjuje črne gradnje, saj jih vidite onkraj. Mož jih ima čez petinpetdeset in bo lahko kmalu v pokoju, ima ženo in dva otroka. Pravi: ‚Ne bi rad, da bi me kdo od barakarjev zabodel . . .‘ Tako je to, tiste hiše in barake ob Cesti dveh cesarjev.« »Čas bo,« še reče Meša, žena bo v skrbeh. »No, je tako kar naprej v skrbeh, ko potegnemo z delom kdaj v noč.«

Gosta z likofa obljubita, da se bosta še oglasila, pa se to komaj zgodi. Pred kratkim pa me je Asim spodaj v bifeju pri samopostrežbi povabil na kavo.

SESTANEK

21. listopad. Le redkokdaj se udeležim sestankov, na tokratnem naj bi se pripravili za pogovor vseh, za pogovor s kar največ krajanji. Komaj koga poznam, dva iz sosednih kvadratov našega naselja in enega iz ulice zgoraj nasproti grabna; tega že dalj časa. Še zmeraj se znajdeva na kakšnem sestanku, pa čeprav se tega izogibam. Že od nekdanj se držim pravila: Ne obračaj po nemarnem besed v novi okolici. Mogoče res preveč podlegam svojim letom in sprijaznjenju z njimi. Pa ne da bi užival, da sem sam sebe odrinil v kot; mogoče? Zdaj bolje razumem molčanja starejših ljudi, ki najbrž ni vselej strinjanje z nesmisli, besedičenjem in pač še z vsem drugim. Vendarle pa bi moral reči, kaj vidim onkraj, s te naše strani, da ljudje delajo, kopljejo, vlačijo

razne deske, si kakor ptiči lepijo svoja gnezda, zbirajo opeke — in mi pravzaprav sploh ne vemo, kaj vse preživljajo. Onkraj je več ljudi, kakor je prostorov zanje, je kopica otrok, kakor tokraj. Res je, da imajo vsaj otroke v vrtcih, da so lepo oblečeni, da jih lahko odnesejo na pregled v zdravstvene domove... Ne stari ne mladi pa nimajo razsvetljave, kanalizacije, stranišč... Kdo ve še vse, česa še nimajo. Onkraj še dlje proti Ljubljani je še menda Veliki graben, poln nesnage... Vem pa, da to tu na tem sestanku že dolgo vsi vedo in so o naši zanikrnosti do tistih »onkraj« že kdaj govorili ali razmišljali, tako se pač nisem oglasil. Le prijatelja sem dregnil in tako je pač začel pogovor: »Pred nosom so,« mi je rekel, »še skozi špranje plotu jih vidim...«

1. prosinec 1983. Lep, sončen dan in še ves mesec lepo vreme. Za odjugo je svečana zapadlo kar dosti snega.

7. sušec 1983. Zmeraj, kadar postaneva s psom na naši strani brvi, ob vstopu pred njo, se pripode onkraj iz svojih ležišč, hišk psi raznih velikosti. Veliki, pri tistih dveh ali treh do kraja narejenih enonadstropnicah, rožljajo na verigi, drugi, majhni mešanci vseh sort, lajajo na vse pretege in pritečejo do vstopa na brv onkraj ali celo do polovice, tri četrtine brvi, a se zatem kmalu spet vrnejo; ne zapuščajo domačega zemljišča. Afganka se laježu ne odziva, takšna je pač njena čud, le vohlja po zraku in kdaj kdaj pomaha z repom. Zgodilo se je že, da je stekel kakšen majhen bevškač za gospodarjem čez brv, pa jo je hitro odkuril, ko je zagledal od blizu mojo precej veliko kosmatinko. Svojo psico pokličem, in to zmeraj zelo ostro, če se nameni k brvi; poslušša me. Afganko pa privežem na vrvico v dnež, ko bi nagon mimogrede razlahljal vezi med mano in psico in bi najbrž pobegnila k snubcem, pa četudi čez prepovedano brv, pa četudi bi ti psički za ljubljenje z njo potrebovali ali pručko ali pa bi se psica sama zleknila. Moj prijatelj bi to najbrž obsojal kot pasji »elitizem«, saj je izraz pri nas že tako in tako dostikrat odvečno v rabi. Drugi znanec, pristaš novejšega nazora o nujnosti človekove bližine in spoštovanja okolja in narave, bi rekel: »Ta stari nevoščljivež ne pusti svoji azijski aristokratki, da bi se spečala s kakšnim našim domačim lumpenproletarskim pasjim potpurijem.«

NOGOMET NA ANGLEŠKI TRAVICI

5. rožnik 1983. Vročina proti peti uri malce popusti in z afganko odideva v soseščino. Mimo paviljona M in tja proti grabnu. Na pravkar pokošeni travi, ki jo menda vratar posebej goji, zaliva, pa kar naprej kosi s zelo bučno motorno kosilnico, so si izbrali prostor za nogomet, le z enimi samimi vratmi; označili so jih s svojimi bluzami od trenirk štirje fantiči. Eden je ob mimohodu poklical psa in me vprašal,

če kaj grize. Ko sem se vračal mimo njihovega igrišča, sem postal priča, kako se je v nogometase kakor jastreb med vrabce zapodil vratar stavbe M. Pobral jim je žogo in jopice in z jeznim močnim glasom zavpil najprej nekaj, česar najprej nisem razumel: »... bež-pičkatimaternaciganska... marš...« Obstal sem, počasi razvozlal rafal zlepljenih besed moža. Moj pes je malce povetil rep. Mož se je odpravil s plenom, z žogo in bluzami k zadnjemu vhodu stavbe. Zaslišal sem dečka, ki me je prej spraševal o psu, kako je prosil: »Čiko, dajte nam puloverje, prosim...« Deček je pogledal zdaj k možu, ki se je ustavil, in spet k meni. Skušal sem posredovati in izreči čisto nevznemirjeno in mirno, rahlo, a z gotovostjo: »Vrnite jim njihove trenirke in žogo.« pa se mi je glas malce zatresel. Afganka je začela vleči tja k trati. Možakar je v svojem modrem delovnem plašču, uradnem oblačilu, premišljal, se počasi obrnil in me sploh ni pogledal, zalučal najprej bluže, za njimi je brcnil še žogo in zaničljivo rekel: »... bež, sirotinjo... da vas ne vidim više,, ,« Fantje so jo ubrali k brvi in čez Mali graben, kakor stečejo in se vrnejo na domača tla kužki, ki se drznejo tu in tam tostran, pa jih napodi njim nenaklonjeni človek ali večji pes.

SRŠENI

7. veliki srpan 1983. Predverje so čedalje bolj obletavali čisto navadni sršeni (Věspa crábo); na večer smo jih pri lučeh opazili dotlej neznanu strašljivo število. Izsledil sem, da so se vgnezdili v nadstrešku nad našim vhodom v lesenem opažu; pičijo bolj boleče kakor čebela, osa ali čmrlj. Vnukinji in sosedova dva od treh do petih let so se v poletni vročini brezskrbno igrali na našem peskovniku v atriju. Triletna vnukinja mi je rekla: »Dedek, glej, letajo velike čebelice Maje (risanko po W. Bonselsu Dogodivščine čebelice Maje, je že gledala). V trgovini kemičnih sredstev nisem dobil nič zoper te žuželke, prijatelj iz dijaških let, čebelar, pa je bil na dopustu; naposled so mi poslali hudo razpršilo zanje prijatelji iz Karantanije. Pogovarjal sem se na Higienškem zavodu s človekom, ki se bojuje zoper podgane, a je rekel, da nima ne sredstev ne kakšne zaščite zoper sršene; končno sem se obrnil na poklicne, gasilce. Naj oprostite, sem rekel, da jih nadlegujem, a v nevarnosti so čisto majhni otroci, mogoče bi oni pomagali s prahom zoper ogenj ali pa kako drugače z zaščitno obleko. Na srečo tistega dne in še naslednjega dne ni bilo klica na pomoč. Odločil se je tisti izmed njih, ki je rekel, da me razume, ker ima sam vnukinje. »Imam že hudo razpršilo, ki so mi ga poslali iz tujine, tudi lestev, le zaščitne obleke ne!« Tedaj je stopil v sobo, kjer sta se dva gasilca ravno pripravljala, da gresta z mano, njun predstojnik. — »Šef, pol ure ali največ uro naju ne bo,« je rekel starejši gasilec. »Uničiti greva gnezdo sršenov v nadstrešku pred vhodom v ulici Pod topoli,

— akacijami, — vrbami . . . Vzela bova le zaščitno obleko, peljal bo tovariš, ki ima vse drugo doma.« — »Kaj, kako, kam bosta šla za pol ure.« — »Tovariš je prosil za pomoč proti . . .« — »Kakšni sršeni? Pustita to! Mi smo tukaj proti požaru in ne proti sršenom!« — »Veva, a . . .« «To ne bo šlo,« se je obrnil k meni šef. »Boste že kako. Zaščitna obleka je draga, dobimo jo le za devize. Lahko bi jo strgali. Ne pride v poštev, fanta!« In tako sva naslednjega dne s sinom napadla sršenje gnezdo, oblečena kakor skromna roparja, čez usta sva si zavezala hidrofilno gazo, na roke nataknila zimske rokavice, si nadela šal okrog vratu in oblekla stara dežna plašča. Šlo je po sreči, v gnezdo sva naprašila . . . in tako naprej; — in še nihče naju ni videl pri tem opravilu . . . vnukinje pa so bile zavarovane proti veliki hudi čebelici Maji.

1. *prosinec v novem letu 1984.* Brez snega, malce otožno. Omoriko v kotu sem okrasil z velikimi, bleščečimi krogli, zet pa žal ni napeljal okrasnih svečk.

18. *sušec.* Z ženo sva bila v Karantaciji na Bleščeči planini, kjer gredo vsako leto na pohod v spomin na partizanski spopad na vigred v zadnjem vojnem letu; takrat sem po sreči odnesel celo kožo. Tudi tokrat je bilo precej snega, globoke stopinje so bile izgažene v snegu, ki se je še vdiral, a nenadoma sem ob nepravilnem utripanju srca zgubil za hip zavest, tako sva se z ženo sredi poti obrnila.

SLOVENSKA PARTIZANSKA STEZA

Proti koncu meseca sem opazil, da je veliki rinež razril precej široko in kar za tričetr metra globoko stezo, in to prav nasproti črnega naselja onkraj, mimo kraja, kjer je prešla graben brv in še naprej v dvojni krivulji črke s. Kmalu so ob obeh straneh vzdali betonske robnike in navozili še pesek svetlo rjave barve. Pred dnevi sem naletel na mlajše ljudi, ki so ravnali razsute kupe, ponekod so postavili že temeljne kamne stolpičev, ki naj označujejo stebre nekdanje osvajalčeve žice okoli mesta.

9. *veliki traven.* Na obletniški dan, ko se je uradno končala vojna, so ljudje pešočili na tem mestu še po neutrjeni stezi. Na jesen nekega dne me je že blizu brvi prehitela mlajša črnolaska precej bogatih oblik. Poklical sem afganko in jo zgrabil za ovratnik, nam nasproti bližajoči se rinež (bager) je kar dvakrat zatrobil, a ustavil. Z visokega sedeža je z vozila skočil voznik, se zagledal proti brvi, nanjo je stopila ženska, in rekel starejšemu delavcu, ki je ravnal ob robnikih odrinjeni pesek: Uh, kakva pič . . .« Stavka ni končal, ker je ugledal pred seboj neznanca s psom. Ženska, ki je stopala čez brv, se ni ozrla k nam.

»Kakšna cesta bo to?« sem vprašal.

»To nije cesta, to ti je ona vaša slovenačka partizanska staza,« je pojasnil vozač bagra.

»Pravimo mi to več više godina,« je dodal starejši.

»A čez Mali graben ne vodi, ne pelje?« sem še vprašal.

»Ne,« je začel razlagati starejši; preide progo in še naprej.

Namignil sem proti črnim gradnjam onkraj: »Tamle bi lahko poravnali s svojim bagrom.« Moža sta me začudeno pogledala in starejši je rekel: »Ovim ljudima bi morali dati stanove!«

»Barake sploh nimajo številke, prijavljeni so drugod, sem še rekel. Zdelo se mi je nenadoma nesmiselno, da bi še kaj rekel.

»Morali bi jim dati,« je dodal še vozač. »Svi oni rade, znate, rade...«

Na začetku poletja sem zvedel iz časnika, da bodo zemljišče, menda 13 ha komunalno uredili. Legalizirali bodo nekaj stanovanjskih objektov, zgradili bodo stanovanja pa hiše posameznikov in celo vzgojnovarstveno ustanovo. Naselje onkraj je oživelo. Med nedograjene stavbe je pripeljal velik mešalec betona, ljudje so kakor mravlje na dveh ali treh v nadstropje dvignjenih hišah končali strehe, najbrž so zvedeli za odločitve urbanistične občinske oblasti ali pa so se sredi poletja domislili zime.

Pomislil sem že, da bi vzel fotografski aparat in sem pa tja posnel rast naselja, a se mi je namera zazdela cinizem. Če jim že ne morem pomagati, sem si rekel, popusti tudi to svojo starčevsko zavarovano zvedavost. Tudi sem zvedel, da je eden graditeljev odgovoril kontrolorju na vprašanje, na kakšni zemlji gradi: »Na naši jugoslovanski...« — Nikogaršnja zemlja, občinska, sem vedel. Spomnil sem se, da sta na pomlad stala na enem kraju naselja miličnika, ko so ljudje odnašali dele barake, medtem ko je eden redkih barjanskih kmetov v tem predelu oral njivo.

3. *vinotok*. Pred dnevom sem prebral v sarajevskem tedniku prispevek o življenju delavcev iz drugih krajev v naši deželi in to, da ti dostikrat niso bili pripravljani pogovarjati se s časnikarjem. Tudi moje ogledovanje z naše strani na naselje onkraj je precej skromno. Res ujamem včasih kakšno besedico, stavek in se mi vtisne še zatem podoba, kako korači na primer spredaj za dva ali tri metre možak, za njim ženska in ob njiju dvoje otrok. Stopajo po potki mimo pravokotnika, upravnega poslopja V, čez parkirišče centra M, tja k stezi k brvi in se vzpno onkraj navzgor k eni izmed pravkar pozidanih hiš z enim nadstropjem. Vidim jih, kako se vzpno po zasilnih stopnicah, narejenih iz dveh desk in letvic, pripetih nanju. Za možakarjem splezata po vseh štirih otroka, naposled zgine skozi odprtino, namesto vrat je odprtina zastrta z žakljevino ali nečim podobnim — ženska, mati otrok; vsi so praznično oblečeni. Ko so stopali mimo mene, se je možakar ozrl nazaj k ženi: »U istini imamo stan.« Otroka sta pred afganko stekla k materi. — »Ne boj se,« sem jima rekel.

16. *vinotoka*. Res sem tudi sam skušal kdaj prešteti nastajanje črnega naselja, a ne s kakršnim koli zlim namenom. Morebiti bi se

naposled le toliko »ojunačil«, čeprav to ni prava označitev za mojo, naj to imenujem »družbeno odprtost«, in skušal kaj svetovati pri urejanju naselja onkraj. Menda sem si zato izrezal poročila iz časnika: *Našli so 32 novih črnih gradenj, Pretep v barakarskem naselju, Porušeni šest črnih barak, Poslej sproti rušenju črnih gradenj.*

TRIKOTNIK Z NOŽEM

13. *kimavec*. Mrzlo je, vreme pa le drži. Pozno popoldne. Sem k meni se pripelje mladenič »po stezi ob žici«, ki pa je še nagrbančena, da biciklista zanaša. Ustavi se in vpraša, če sem mogoče srečal njegovega velikega ovčarja, ki se je potepel. — »Menda sem ga videl dopoldne spodaj ob Cesti v Mestni log. Fant se zahvali in odcinglja. Čez dan se spet srečava na stezi oba vsak s svojim psom. — »Jo imate vedno na vrvi?« je radoveden. — »Le tedaj, kadar se goni.« — »Greste kdaj tja, čez brv?« — »Ne dostikrat.« — »Tistih majhnih cuckov se ni bati, veliki so na verigah. Drugače pa ne bi hodil čez.« — »Kako to mislite?« — »Hm, trije so se z noži kar mimogrede pri nas na inštitutu, na hodniku so obračunali. Zaradi ene izmed njih, čistilka je pri nas, pridna, ni grda, še mlada, mogoče še mladoletna. Pri teh nikoli ne veš, koliko so stare.« — »Jih ne marate?« Kakšne modrosti se znebiš, mladi človek, sem pomislil. — »Ne, nisem ksenofob, nimam sovraštva do tujega, če to mislite,« reče in hkrati nadere svojega psa, ki rine v afganko: »Sem, Jazon, pusti jo . . . Rekel sem profesorju (sem pomožni asistent in sem mu pripravil program, imam računalniški tečaj), ko sem mu razlagal kako in kaj, da naj pogleda, kaj se dogaja zunaj na hodniku. Kot zmeraj, je samo začudeno pogledoval izpod svojih očal. »Kaj pa naj se dogodi, mladi mož?« je rekel kot vedno pokroviteljsko, pa še odsotno. Ko sem prejle prišel po stopnicah, je mlada čistilka stala, obrnjena k steni, na sredi je pustila svoj škaf in cunje in krtačo za pomivanje. Tisti, tisti njen Turek, precej je starejši od nje ali pa je tako zgaran, pa ji je govoril in govoril kakor steni, in to glasno, da sem hote ali nehote nekaj slišal, čeprav me njihove stvari nič ne brigajo. Vrnil jo bo njeni materi, tja dol v Dubico, menda je to nekje v Bosni. Mogoče sem pa slabo slišal, in to sploh ni ta kraj, kamor jo namerava odpeljati. Ali vas lahko nekaj vprašam?« — »Prosim, prosim,« sem presenečen potrdil. — »Ali mislite, da jih še kupujejo?« — »Mislim da ne, vsaj tako preprosto, kakor bi temu rekli mi, ne.« — »Šel sem mimo njiju. Ko je potem na hodniku hrup narasel, sva stopila s profesorjem ven. Ob pogledu na človeka na tleh je profesor zakričal s svojim tenkim glasom kakor sirena: 'Živina, saj bo izkrvavel.' Mislil je na moža, na tistega njenega Bosanca . . . Druga dva, novi mož naše čistilke in še eden, še mlajši, sta jo pobrisala proti vhodu; zunaj se je mračilo. Povsod je bila kri,

na hodniku in po stopnicah. Na profesorjevo zahtevo, kar dušilo je moža, sem moral poklicati milico in rešilca. Ko so nas vse zaslišali in so tla in stene še fotografirali, pa iskali nož, sta morali čistilki pobrisati krvave madeže. Ta, naša mlada, se mi je za hip zazdela kakor podhranjen otrok, s svojo kunjjo v rokah . . .«

11. *gruden*. V današnjem dnevniku sem prebral novico Pretep v barakarskem naselju, pa ne o ljudeh, ki so doma na Cesti dveh cesarjev, niti o Inštitutu, le neke v drugem emonskem obrobju.

Ker študent — pomožni asistent ni omenjal niti ni vedel za čistilkinino ime, sem si ga, kot tudi vse drugo za svoj priložnostni zapis poiskal sam. Med svojimi sprehodi, kadar sem se oziral onkraj ali srečal mlado žensko v njihovi ljudski noši. Ko je prišla sem gor na sever, je bila najbrž še oblečena v cicaste, pisane dimije, takrat, ko jo je pripeljal s seboj Đafer G. (lahko bi mu bilo ime Jusuf ali Husni ali Rifet in tako naprej). Ime Dafija sem izbral, ker tako tam zdolaj pravijo drevesu z močno dišečim cvetjem, pač zato, ker mi je všeč, zvočno pa tudi drugače. Rojena je 1968. leta in je prišla s svojim možem najprej v naše obmejne industrijsko mesto. Po naših merilih je bila na pol še otrok s komaj izpolnjenimi štirinajstimi leti. Đafer je tistikrat mislil, da bi odšel na delo v tujino kot Gastarbeiter, pa se mu to ni več posrečilo. Najprej je moral doslužiti še vojaški rok, ona pa se je za ta čas preselila k prijateljici, sem v naše glavno mesto, tudi čistilki; tako je prišla v barako onkraj.

Na poletje jo je prvič ogovoril Vlado, ki je tisti čas živel z Jeleno, z njo vred gradil svojo barako. Veljal je za bolj imenitnega moža. — Odkar je pustil službo pri lastniku kamnoloma blizu mesta, saj bo tovornjak, ki ga je vozil, kmalu razpadel — je ob vročih dneh rad poležaval pod vrbbami in jelšami blizu steze, ki je vodila k brvi. Povedal ji je, da je bil šofer pri malopridnem kmetu, vozil je pesek s starim kamionom, pa že porabljeno opeko in sploh umazanijo in je vse pustil. Na jesen bo dobil delo kot bagerist. Zdel se ji je drugačen kakor Đafer, lepši, prijetno je zmeraj dišal, lep, v rumenih kavbojkah, v koničastih, nizkih, okrašenih škornjih se ji je zdel še bolj visok in vitek s precej visokimi petami, ki so ga menda silile k zibajoči se hoji. Včasih se je pripeljal v naselje z avtotaksijem, ljudje pa so pravili, da mu dajeta denar Jelena in njegov mlajši brat. Bral je stripe, poslikane knjižice in znal je tudi pisati, kar je njej delalo težave. Čez leto dni, ko je Vlado odslovil Jeleno, barako je tako napisal nase, se je k obema bratoma preselila Dafina. Potem se je iz vojaščine vrnil Đafer. Odtlej sta si, kakor vedo prebivalci, nasprotovala, si drug drugemu sramotila mater, rod, prvi je zatrjeval, da se ne boji osmih Vlahov, drugi je rad govoril o umazanem »Turčinu«, ob njiju dveh so se porazdelili še drugi izmed prebivalcev naselja.

Naposled se je zgodilo. Đafer je vzel s seboj kuhinjski nož, ne da bi bil nameraval zaklati svojo pobeglo ženo, a da se ubrani tega

Vlaha pa prav gotovo. Vlado in njegov brat sta se posmehnila vratarju Inštituta, ki ju je opozoril, da je pri Dafini že Đafer: »Kaj hoče to ludo!« Ko so se srečali na hodniku in je prvi mož potegnil nož in je Dafina ubežala v stranišče, sta brata zmogla zagrabiti nasprotnika. Tako je Vlado nekajkrat zabodel Đaferja, najprej pa je oba Vlada in Jova ranil Đafer; tega so odpeljali z rešilcem. Vlada so naslednjega dne pripravili, zatem so zasliševali ljudi v naselju, jih predali še mlademu raziskovalnemu sodniku, z ženskami se je pogovarjala sodnica. Tokrat je prvič obsegla črno naselje milica, za njo je prišla skupina za odstranjevanje nedovoljenih gradenj.

15. *kimavec*. Spet sem prebral v časniku: Včeraj so podrli ob Cesti dveh cesarjev pet stanovanjskih barak, zgrajenih brez ustrezne dokumentacije, šesto je potem, ko je videl, da je buldožer pripravljen opraviti svoje razdiralno, a potrebno delo, podrl črnograditelj sam.

To naj bi bil po moji domnevi Vladov brat Jovo, ki pa je zatem in še po prvem zaslišanju pustil službo in odšel neznano kam. Kakor je rekla Dafija, tega, kam bo odšel, ni povedal niti njej; oglasil se ji bo. Obema se je kmalu oglasil iz ječe (pripora) Vlado, prosil je za nekaj obleke in perila in pa denar, to vse ob obisku, pisati pa jima ni treba ničesar, vse se bodo pogovorili ob snidenju.

Kot povedo ljudje onkraj, Đafer počasi okreva, obtoženi Vlado je še v priporu. Dafina se je preselila k prijateljici, menda spet v barako nekje na Opekarski cesti. Čisto majhno krhko dekle je to in edino ona obiskuje Vlada.

NAMESTO EPILOGA

21. *gruden 1984*. Jesen je že prestopila v zimo, pa čeprav tega ta čas ni videti. V predverje pa se je pred dnevi spustila pred svojim odhodnim poletom jata škorcev. Nebo so kdaj kdaj skoraj (izrez nad nama) prekrile črnikaste kavke in sive vrane, ob grabnu sva videla celo jato malih čiger; spuščale so se k vodi in jadrale. Kavke in vrane množice pa so zbujele celo hud videz, ko so se prestavljale od hrastov ob paviljonih M in V tja k drugim na travniku ali v našem naselju drevesnih imen. Z afganko sva gledala v črnikaste ptičje množice in sosed, ki je to videl, nama je rekel: »Upam, da jih ni kdo ujezil!« Pomislil sem na Hitchcockov film Ptiči.

Ko sem se vrnil z jutranjega sprehoda, sem sedel za strojček, medtem ko je afganka zadovoljno zadremala ob mojih nogah. Domislil sem se, da je tega mojega pisanja že kar preveč; ne vem, kaj bo storil urednik. Pomnim, da je mladi Prežih napisal svojo barjansko novelo Tadej pl. Spobijan po nekaj sprehodih, sam sem izbiral zapiske iz treh let.

Popoldne sva z afganko odšla na stezo od živalskega vrta naprej. Tam, kjer zmeraj puščam svoj avto na manjši jasi, sem zagledal neznanca; ta si je ogledoval med grmičjem vseh vrst odpadke, ki jih je nekdo pravkar raztrosil semkaj.

»Sledili mu bodo še drugi,« je žalostno rekel neznanec.

»In to je storil, čeprav ima odtod komaj dva do tri km do velikega javnega smetišča,« sem rekel.

»Ste tam blizu doma?« se je pozanimal neznanec.

»Stanujem na robu barja, pravzaprav na pragu velikega smetišča.«

»Kakor kaže,« je rekel sogovornik, »stanujemo vsi na takšnem pragu«.

Rok Arih

3. prosinca 1985

Vuk
Krnjević

Sprava krvi

ČRNI VETER

Kadar koli se sever z gora zvrča besen, slutiš, da je črni veter. Drobovje planine bobni, a ostri zrak pomirja. Črni veter prihaja iz droba planinskih prepadov nenadoma, kot hudournik. Eolove votline so v zgornji deželi Hercegovci. Vanje mečejo poklane. Zato zaudarja sever, ko nosi duše